

HUIS VAN DE KERKMUZIEK

www.huisvanderkerkmuziek.nl

nieuwsbrief maart-april 2021

Inhoud

Een nieuwsbrief in de Stille Week.....	1
Stap voor stap	2
Muziek voor de Stille Week.....	3
Johannes en Mattheus.....	4
De Stille Passie.....	7
Passio van 24 maten	7
Muziek en viering: De Werken van Barmhartigheid.....	8
Hymne voor Sint Jozef.....	9
Herziening modules opleiding Kerkmuziek 3.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Het orgel voorbij? Stay-tuned!.....	10

1

Een nieuwsbrief in de Stille Week

Anje de Heer

Er wordt veel gezwegen deze dagen. Al meer dan een jaar is het stil in concertzalen, kerken en oefenruimtes. Maar zeker nu, in de tijd van het jaar waarvoor de meest indrukwekkende muziek werd en wordt geschreven, komt de stilte hard aan. Het Nederlands Kamerkoor zet de weken voor Pasen een aantal video's online, heel kernachtig *De Stille Passie* genoemd. We gaan er verderop in deze nieuwsbrief op in, maar nu noemen we het vanwege die combinatie van 'stil' en 'passie'. Of eigenlijk 'stil' en 'passiemuziek'.

Muziek heeft stilte nodig om tot klinken te komen. Dat is altijd zo, maar sta er ook eens bij stil dat muziek kan gaan klinken naar de stilte van waaruit ze opkomt. Vanuit liturgische stilte. Vanuit verwachtingsvolle stilte. Vanuit de stilte van het *gemis*, het *niet-kunnen* en *niet-mogen*. Muziek en tekst krijgen een eigen klank, een nieuwe intensiteit. Dat geldt zeker de muziek voor deze

tijd van het jaar, rond lijden en onrecht van onmenselijke diepte, rond uitzichtsloosheid en verwachting. Neem de tijd om stil te zijn en het eigene van deze stilte ruimte te geven, neem de tijd om te luisteren. Neem te tijd om te ervaren hoe beide elkaar bij de hand nemen en een nieuw perspectief openen.

Stap voor stap

Wim Ruessink

Liedboek 553: *'Stap voor stap gaat door Jeruzalem'*.

Tekst en muziek van Eric Reid (1936-1970), vertaling Sytze de Vries (*1945).

August Macke, 1914

Tekst en melodie van dit Palmpasenlied zijn niet te scheiden van de originele begeleiding zoals die in de begeleidingsbundel staat. Zij vormen een drie-eenheid. Op het eerste oog zou je de melodie als nukkig kunnen zien. Een tikkeltje tegendraads is die misschien wel, maar vooral dienstbaar aan het Palmpasenverhaal. Zowel het Bijbelse als het culturele verhaal varen er wel bij, je kunt er prima een Palmpaasoptocht mee begeleiden.

De componist past in de tweede regel een slimme techniek toe. Beide regels eindigen op 'es-d-c', alleen de tweede regel transponeert 'd-c' een octaaf hoger. Als je die connectie tussen beide regels niet legt heb je het zwaar als zanger. Realiseer je je de 'truc' dan is er opeens geen sprake meer van een lastig interval op 'ezelin'. Je kunt het dan in met alle bijbehorende koppigheid met een flinke uithaal zingen. Misschien heeft de componist zich bij die 'octaving' wel laten inspireren door een *benedenstad* en een *bovenstad*, zoals ook Jeruzalem die kent. Alsof je dezelfde weg loopt, maar dan een aantal stappen verder, hoger. De slotregel 'Zegen voor wie komt in de naam van de Heer!' fungeert als een refrein. Alsof 'massa's mensen', dicht op elkaar gepakt deze mooie woorden boven het stadsverkeer uitroepen: "Benedictus!!"

Uit: *"Iedere dag een nieuw begin"*, *Dagelijks op weg met een liedboek*. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer 2018.

Muziek voor de Stille Week

Geen passionen dit jaar. Niet van Bach, niet van Schütz, niet van Distler, niet van Penderecki, niet van Tsoupaki. Misschien, in bevoorrechte situaties, een *oerpassie*, eenstemmig en onbegeleid, met hooguit enkele zangers op anderhalve meter. Maar verder? Niet in levenden lijve – niet samen in één ruimte verbonden door muziek en verhaal.

Gelukkig zijn er cd's, bestaan er tal van digitale schermmogelijkheden. Misschien biedt dit juist een kans om te luisteren naar minder bekende muziek. Want vanuit de liturgie van de Stille Week is er zoveel prachtige muziek ontstaan. Een aantal suggesties. (En ja, er is veel meer).

Boetepsalmen

Melchior Franck, *Busspsalmen* (1615) [Melchior Franck • Bußpsalmen • Nürnberg 1615 - YouTube](#)

Klaagliederen van Jeremia

Ernst Krenek, *Lamentatio Ieremiae Prophetae* (1941) [Lamentatio Ieremiae Prophetae \(krenek.at\)](#)

Lamentaties door Anba Raphael, bisschop van Caïro (Koptische kerk) [Anba Raphael Lamentations of Jeremiah - YouTube](#)

Via Crucis

Franz Liszt, *Via Crucis* (1879); [Reinbert de Leeuw - Franz Liszt/ Via Crucis - YouTube](#)

pianoversie

Marcel Dupré, *La chemin de la Croix* [Dupré plays Dupré: Le Chemin de la Croix Op.29 - YouTube](#) (een deel)

Teksten: [Microsoft Word - Le Chemin de la Croix de Paul Claudel.doc \(rts.ch\)](#)

Zie ook: [Timbres_19_2015-12-21_Dupre.pdf \(wegwijzer-in-muziek.nl\)](#)

Improperia

John Sanders, *The Reproaches* (1984) [The Reproaches \(John Sanders\) - YouTube](#)

Federico Mompou, *Os Improperios* (1963) [Mompou - Os Improperios - YouTube](#)

Zeven Kruiswoorden

César Franck, *Les sept dernières paroles du Christ en Croix* (1859) [César Franck: Les Sept dernières paroles du Christ en Croix - YouTube](#)

Heinrich Schütz, *Die sieben letzte Worte unsers lieben Erlösers und Seligmacher Jesu Christi* SWV 478 (1662) [Schütz: Die sieben Worte - Hillier - YouTube](#)

Giovanni Battista Pergolesi, *Septem verba a Christo* (1736)

[Septem verba a Christo in cruce moriente prolata: Verbum V: Sitio \(John 19:28\) , Christus... - YouTube](#)
Zie ook: [Video Pergolesi: Septem verba a Christo - René Jacobs - YouTube](#)

Passie

John Adams, *The gospel according to the other Mary* (2012)

[John Adams, The Gospel according to the Other Mary \(2012\) - YouTube](#) (een deel)

Stabat Mater

Albert de Klerk, *Stabat Mater* (1952)

[Stabat Mater Foundation - Albert de Klerk \(2015\) - YouTube](#) (een deel)

Zie ook: [Klerk - The ultimate Stabat Mater site](#)

Alphons Diepenbrock (1896)

[Stabat mater speciosa - YouTube](#)

Zie ook: [Stabat Mater by Dutch composer Alphons Johannes Maria Diepenbrock](#)

Johannes en Mattheus

Aviva Boissevain

Het lezen van de lijdensgeschiedenis op Goede Vrijdag is een kerkmuzikale erfenis uit zowel de rooms-katholieke als de protestantse traditie. De manier waarop de evangelisten de lijdensgeschiedenis overleveren is verschillend. Dit geldt ook voor de toonzetting.

Hoe anders klinkt het openingskoor van Bachs Johannes Passion vergeleken bij dat van zijn Mattheus Passion. In tegenstelling tot de Mattheus laat de Johannes geen klaagzang horen. Evenmin is het stuk opgebouwd als vraag- en antwoordzang tussen twee koren, waarbij het ene koor het andere moet overhalen om mee te leven met de gang van Jezus naar Golgotha. Johannes geeft een objectief, hier en daar bijna streng, verslag van de gebeurtenissen. Sober, afstandelijk. Zijn verteltrant is kort. Zo hebben ook de woorden van Christus in de Johannes niet de stralenkrans van strijkers die deze woorden in de Mattheus zo innig begeleiden. Jezus komt naar voren als onaantastbare, bovenmenselijke Zoon van God. Daarmee doet de christusgestalte bij Johannes denken aan die van de christusfiguur in de Byzantijnse kunst. Ongenaakbaar:

Christus triomfator. Vergelijkbaar met de heilige gestalten op schilderijen van Fra Angelico, figuren die zitten of zweven tegen een gouden achtergrond. Met deze voorstelling stemmen de woorden van Jezus zoals ze in de Johannes Passion klinken overeen: alsof ze uit een andere wereld komen. Dit verschil wordt ook duidelijk in de laatste woorden van Jezus. Waar Mattheus als laatste woorden geeft *'Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?'* - woorden als getuigen van de allerdiepste menselijke eenzaamheid op het moment dat God zich voor de mens verbergt - zijn bij Johannes de laatste woorden juist woorden van rust: *'Het is volbracht'*.

Deze invalshoek heeft Bach getoonzet. Hierdoor is ook het thema van de twee Passionen verschillend: het centrale thema bij de Mattheus is de confrontatie met Petrus, diens verloochening en zijn berouw erover. In de Johannes staat een meer formele episode centraal: de rechtszaak en de dialoog met Pilatus.

Jezus en Pilatus

Welk karakter heeft deze ontmoeting tussen Jezus en de Romeinse stadhouder: een rechtszaak? Een verhoor? Een confrontatie? Een controversie? De ontmoeting tussen Jezus en Pilatus is een dialoog. Ze zijn met elkaar in gesprek zonder enige vorm van verwijt of agressie. Pilatus verwijt Jezus niets, hij stelt alleen vragen: Bent u de koning der Joden? Wat hebt u gedaan? U bent dus koning? Wat is waarheid? Zijn ondervraging laat zich in twee woorden samenvatten: koning en waarheid.

De vraag naar het koningschap is het eerste en voornaamste wat Pilatus wil weten. Pilatus is opzichter over Judea, een belangrijke provincie van het Romeinse Rijk in die jaren en in die hoedanigheid moet hij de openbare orde handhaven. Dat verklaart waarom zijn allereerste vraag is: *'Bent u de koning der Joden?'* Hij wil weten wat Jezus' intenties zijn, preciezer gezegd: wat zijn politieke intenties zijn. Hij zou een rivaal kunnen zijn die de publieke orde wil verstoren. Iemand die, je weet maar nooit, de provincie Judea voor de Joden zou willen terugvorderen.

Codex Egberti (980-993, Reichenau)

Nadat Jezus deze eerste vraag beantwoord heeft, stelt Pilatus zijn vraag nogmaals, in andere woorden. Hij vraagt Jezus niet meer of hij de koning der Joden is, maar alleen nog: 'U bent dus koning?'. Ook Jezus geeft de ondervragingscène nu een andere wending. Hij geeft niet meer eenduidig antwoord op de vragen, maar antwoordt uitdagend: *'U zegt het, ik ben Koning.'* Zijn koningschap wijd en zijd bekendmaken is het laatste wat Jezus zou willen. Zijn koningschap is van een andere orde dan dat van Pontius Pilatus. Na deze passage zegt Jezus dit met zoveel woorden ook van zijn eigen existentie: *'Ik ben geboren en naar de wereld gekomen om van de waarheid te getuigen.'*

Waarheid

Hierop antwoordt Pilatus alweer met een vraag: *'Wat is waarheid?'*. Daarmee maakt hij een einde aan deze dialoog tussen hem en Jezus, maar een antwoord op de vraag blijft uit: Welke waarheid bedoelen ze?

In het Johannesevangelie zijn twee gebruiken van het begrip waarheid te onderscheiden: de religieuze waarheid van de aanhangers van de joodse godsdienst en de politieke waarheid volgens de Romeinse overheid. Jezus herkent zich in geen van beide. Zijn waarheid is een waarheid die hieraan voorbijgaat.

De vragen die Pilatus stelt zijn vragen zijn die wij ons in het dagelijks leven ook stellen. Dat geldt voor zijn vraag naar het koningschap: wie beschouwen wij als onze leider? En voor zijn vraag naar de waarheid: wat beschouwen wij als onze waarheid? In tegenstelling tot het uitgesponnen medelijden van de Mattheus toont de Johannes Passion geen lange weg van menselijk lijden, maar een weg van vreugde. Vreugde om een andere waarheid - *'wat geen oog heeft gezien, geen oor heeft gehoord en in geen mensenhart is opgekomen'* - en waarvan het gesprek tussen Jezus en Pilatus getuigt: *'Mijn rijk is niet van deze wereld.'* Deze waarheid is een 'allerschoonste regenboog', zoals de bas en de tenor laten horen. Een waarheid die uit de doornenkroon de hemelsleutelbloem laat bloeien.

De Stille Passie

De weken voorafgaand aan Pasen zijn doorgaans weken vol uitvoeringen van Matteüs- en Johannespassies. Voor het tweede jaar op rij zijn die uitvoeringen er nu niet. Wat betekent dat? Wat is de impact op de musici, die dit jaar na jaar uit het diepst van hun wezen doen?

Het Nederlands Kamerkoor biedt op de eigen internetsite enkele filmpjes onder de titel De stille passie. Een van de zangers van dit professionele koor bereid een aria voor en zingt die in een intieme setting. Een ziekenhuis, een lege kerk, een leeg restaurant, met naast de musici één luisteraar en een presentator (Maartje van Wegen).

Na afloop gaan ze gedrieën in gesprek – over de muziek, over wat deze tijd met je doet, over de betekenis van muziek, over het speciale van deze setting.

Een prachtige serie over universele aspecten van muziek in een unieke tijd. Muziek die je nu op een andere manier dan anders aangrijpt. Zie **hier**.

7

Passio van 24 maten

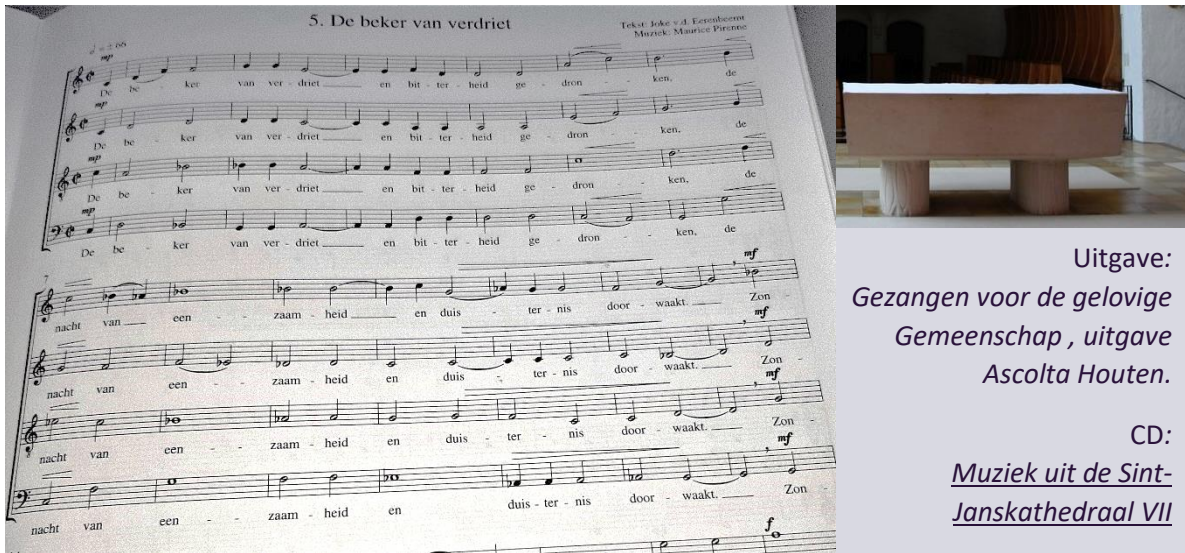
Jeroen Felix, Rector Cantus kathedrale basiliek Sint Jan 's-Hertogenbosch

In al die vieringen rondom Pasen in onze Kathedraal is er één compositie die mij steeds werkelijk diep raakt. Het betreft het korte motet: *De beker van verdriet*. De muziek is van Maurice Pirenne en de tekst van Joke van den Eerenbeemt.

Het is een 'noot tegen noot' zetting voor vierstemmig gemengd koor. De tekst richt zich tot de lijdende Heiland. De sobere verklanking bewijst weer eens dat de waarde van een compositie niet gezocht dient te worden in de lengte van de compositie of de monumentaliteit van bezetting.

Maurice Pirenne schreef een aangrijpende 'passio' van 24 maten. Jaarlijks, sinds het ontstaan van deze compositie in 1985, klinkt dit werk aan het einde van de viering op witte Donderdag in onze Kathedraal. In

een donkere ruimte, tijdens de altaarontbloting klinkt de *beker van verdriet* en rest ons een groot moment van innerlijke stilte. Liturgische muziek als wezenlijk element van de liturgie.

5. De beker van verdriet

Tekst: Joke v.d. Eerdenboom
Muziek: Maurice Pirrone

De be-ker van ver-driet en bit-ter-heid ge-dron-ken, de
De be-ker van ver-driet en bit-ter-heid ge-dron-ken, de
De be-ker van ver-driet en bit-ter-heid ge-dron-ken, de
De be-ker van ver-driet en bit-ter-heid ge-dron-ken, de

nacht van een-zaam-heid en duis-ter-nis door-waakt. Zon
nacht van een-zaam-heid en duis-ter-nis door-waakt. Zon
nacht van een-zaam-heid en duis-ter-nis door-waakt. Zon
nacht van een-zaam-heid en duis-ter-nis door-waakt. Zon

Uitgave:
Gezangen voor de gelovige
Gemeenschap, uitgave
Ascolta Houten.

CD:
Muziek uit de Sint-
Janskathedraal VII

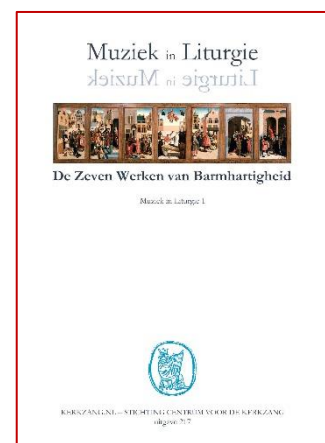
8

Muziek en viering: De Werken van Barmhartigheid

Bij Kerkzang.nl, een van de bewoners van het Huis van de Kerkmuziek, verscheen een uitgave met muziek rond de Zeven Werken van Barmhartigheid. Het is het eerste deel in een nieuwe reeks, **Muziek in Liturgie**. In deze nieuwe serie wordt materiaal uitgegeven waarmee een of meer vieringen kunnen worden samengesteld rondom een speciale invalshoek. Hier is dat *De Werken van Barmhartigheid*.

In dit eerste deel is nieuwe muziek gecombineerd met enkele bestaande composities. Nieuw zijn o.a. het lied 'De Heer komt mee met elke vluchteling' van Martin de Geus en Dirk Zwart. Ook nieuw is het motet bij Matteüs 25, 35-36 (Dirk Zwart), en verder ook een bewerking van Wim Ruessink over lied 1007 uit het Liedboek 'Brood zal ik geven'. Verder is een uitgewerkte opzet voor een vesper opgenomen, en een voor een Nederlandstalige *choral evensong*. Met oog op die tweede biedt deze uitgave een op de Anglicaanse *canticles* afgestemde nieuwe vertaling

van het Magnificat en Nunc Dimittis (hier gecombineerd met de *Canticles in d* van T.A. Walmisley). Bij de praktijk van een evensong past ook het zogenaamde koorgebed. Met deze uitgave kan dat gezongen worden: een nieuwe tekst (op basis van een Anglicaans voorbeeld) getoonzet door Dirk Zwart: 'Zegen, Heer, wie voor U zingen'.

Zie voor uitgebreide informatie, voorbeelden en bestellen de [webwinkel van Kerkzang.nl](http://webwinkel.vanKerkzang.nl).

Hymne voor Sint Jozef

Op 8 december 2020 heeft paus Franciscus het Jozefjaar afgekondigd: aandacht voor Jozef, de timmerman, de echtgenoot van Maria.

Vanwege dit Jozefjaar heeft een van onze bewoners, de kerkelijke instelling 'Sint Gregorius' van het bisdom 's-Hertogenbosch (KISG), aan Hans Leenders de opdracht gegeven muziek te componeren bij de hymne voor de H. Jozef, *Te Joseph celebrent*.

De bladmuziek is te downloaden van de [website van de KISG](http://website.van.de.KISG). Ook zijn er als hulp bij het instuderen geluidsbestanden beschikbaar van alle zangpartijen. Er zijn uitvoeringen beschikbaar voor verschillende bezettingen: cantor | sopraan en alt | sopraan, alt en bas | sopraan, alt, tenor en bas. In alle gevallen met orgelbegeleiding.

Kijk bij een bezoek aan de KISG-site tegelijk ook naar de nieuwe composities van Frans Bullens, geschreven in opdracht van de KISG: over ['Gij volgt ons uit Jeruzalem'](#) en over ['De dag rijst rood in het verschiet'](#).

Herziening modules opleiding Kerkmuziek 3

Rond de millenniumwisseling werd de opleiding tot amateurkerkmusicus van de PKN (toen nog SoW-kerken) gepresenteerd als een pakket van 21 modules. Ten dele met verplichte vakken (bijvoorbeeld *Liturgiek, Geschiedenis,*

Dienstwerk in de gemeente) voor een ander deel vakken gerelateerd aan organisten (bijvoorbeeld *Begeleiden, Improviseren*) en cantores (bijvoorbeeld *Het leiden van een cantorij*). Ook is een deel van de modules bedoeld als specialisatie (bijvoorbeeld *Speelgroepen, Lichte Muziek*).

Na twee decennia gebruikt te zijn in de opleidingen KM3 wordt het tijd een aantal modules te herzien. Vooral de komst van het Liedboek 2013 heeft een enorme impuls gegeven aan hoe we tegen de competenties van kerkmusici aan kijken. De kerk is veranderd, en daarmee ook haar liedrepertoire. Of zou je die zin ook kunnen omdraaien? Het liedrepertoire is veranderd en daarmee dus ook de kerk?

Het Huis 'ontzorgt' de Academie van de Protestantse Kerk Nederland (voorheen bekend als het Protestants Centrum voor Toerusting en Educatie (PCTE)), door de herziening inhoudelijk en organisatorisch te coördineren. De eerste fase van de herziening zal deze zomer gereed zijn. Cursussen die in het najaar starten zullen daarmee lesmateriaal hebben dat up-to-date is. De Academie en het Huis blijven overigens met elkaar in gesprek om mogelijk ook volgende, meer inhoudelijke en bezinnende, stappen in het curriculum van de opleiding tot (amateur) kerkmusici te zetten.

10

Het orgel voorbij? Stay-tuned!

In oktober 2007 verscheen het KASKI-rapport 'Onderzoek onder kerkmusici en kerkmuzikale praktijken in de Protestantse Kerk in Nederland'.

Het bevatte de dreigende boodschap dat op niet al te lange termijn het aantal jonge organisten tekort zou schieten om de door pensioneringen openvallende organistenposities op te vullen. Het rapport veroorzaakte een hevige, maar kortdurende deining; na een paar jaar werd er weinig meer van vernomen.

Inmiddels zijn we 14 jaar verder. Momenteel studeren nog een handjevol orgelstudenten aan de conservatoria. Het is steeds moeilijker om vacatures te vullen met jonge enthousiaste kerkmusici. Tegelijkertijd zet de vergrijzing van het orgelconcertpubliek door. Heeft het orgel als 'levend' instrument toekomst? Wacht het rijke Nederlandse orgelbezit een zwijgzame toekomst?

Er zijn prachtige initiatieven om kinderen in contact te brengen met orgels, zoals orgel-voorstellingen, plaatselijke excursies en natuurlijk het succesvolle

project Orgelkids met het Doe-orgel. Maar wat gebeurt er als orgelspelende kinderen puber worden? Orgeldocenten weten het: vaak talentvolle kinderen houden het vol tot hun 12e, 13e, en dan haken veel leerlingen plotseling af. Dat geldt ook andere instrumenten. Maar daar komt bij dat orgelspelen een eenzame hobby is. Je hebt privé-orgelles, je oefent in je eentje thuis of in een donkere kerk, en - het belangrijkste - je komt vrijwel geen leeftijdgenoten tegen die jouw passie voor het orgel delen.

De oplossing zou kunnen zijn: zorg ervoor dat orgelspelen een sociale activiteit wordt. Breng orgelspelende tieners uit het hele land met elkaar in contact, via digitale weg maar ook enkele keren per jaar fysiek.

Hoe? Via *Stay-tuned*, een nieuw tiener-orgelproject, dat er toe leidt dat orgelspelen een hobby wordt die je met leeftijdsgenoten beoefent. Hoe? Een- of meerdaagse sociale activiteiten rond het orgel, een (digitaal) netwerk en een *bladluizengilde*. En een internationaal comité van aanbeveling.

Peter Ouwerkerk is de man achter Stay-Tuned. In Muziek & Liturgie van april dit jaar verschijnt een artikel over het persbericht van de Kerk van Zweden, waarbij ook aan Orgelkids en StayTuned.nu wordt gerefereerd. Het is inmiddels op de website van het Huis van de Kerkmuziek geplaatst; u kunt het [hier](#) downloaden. Het artikel over StayTuned.nu dat in NotaBene verscheen, treft u [op dezelfde pagina](#) aan.

Het Huis van de Kerkmuziek onderstreept het grote belang van Orgelkids, StayTuned.nu én andere orgelprojecten om jonge mensen op een positieve manier te stimuleren orgel te (blijven) spelen. Van harte aanbevolen dus!

11

